



# Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

<http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/uufader.htm>

## Ortaokul Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi<sup>1</sup>

Seyat POLAT, Muhittin ÇALIŞKAN

*Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü  
seyatpolat@gmail.com*

*Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi  
mcaliskan@konya.edu.tr*

### ÖZET

Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin sahip oldukları değerlerin onların cinsiyetleri, sınıf düzeyleri, anne-baba eğitim durumları ve aile gelir durumları değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamaktır. Tarama modelinde desenlenen bu araştırmaya iki farklı okulda öğrenim gören 346 kız, 354 erkek olmak üzere toplam 700 öğrenci katılmıştır. Veri toplama araçları olarak, Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) tarafından uyarlanan Schwartz Değerler Listesi (1992) ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin cinsiyete göre değer eğilimlerinin, kız öğrencilerin güç, hazcılık, geleneksellik ve uyarılım boyutları dışındaki diğer boyutlarda puan ortalaması; erkek öğrencilerin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin sınıf düzeyleri ve değer eğilimleri arasındaki ilişkiye bakıldığında uyarılım boyutu hariç tüm boyutlarda anlamlı bir farklılaşma gözlenmiştir. Ebeveyn eğitim durumuna göre özyönelim, geleneksellik, uyuma, güç, güvenlik ve uyarılım boyutlarında anlamlı bir farklılaşma gözlenmiştir. Sosyo ekonomik düzeye göre ise evrensellik, güç, geleneksellik ve uyarılım boyutlarında anlamlı bir farklılaşma gözlenmiştir.

**Anahtar Sözcükler:** Değerler, Schwartz Değer Listesi, Ortaokul Öğrencileri.

<sup>1</sup> Bu çalışma USBES II Kongresi'nde (26-28 Nisan 2013 Aksaray Üniversitesi, Aksaray) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

## Examination of Secondary Students' Value Orientations in Terms of Some Variables

### ABSTRACT

The aim of this research is to determine whether secondary school students' values change meaningfully according to their gender, class level, educational levels of their parents and family income status. 700 secondary school students, 346 female and 354 male, who study in two different schools, attended the research which was designed in survey model. Schwartz Value Survey which was adapted by Kuşdil and Kağıtçıbaşı (2000) and personal information form was used as data collection tools. As a result of the research, female students' means of value orientations were found meaningfully higher than male students except for the power, hedonism, traditionalism and stimulation sub dimensions. A meaningful differentiation was found in all sub dimensions except stimulation according to class level. According to educational level of parents, meaningful differentiation was identified in self direction, traditionalism, conformity, power, security and stimulation. A meaningful differentiation was found in universalism, power, traditionalism and stimulation according to family income levels.

**Key Words:** Values, Schwartz Values List, Secondary Students.

### GİRİŞ

Eğitim, bireylerin davranışlarını istedik yönde değiştirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Senemoğlu, 2011). Okul ortamında öğrencilere kazandırılması istenen bu davranışlar çeşitli süzgeçlerden geçerek hazırlanmaktadır. Bunun nedeni birey ile toplumu kaynaştırmayı sağlamaktır. Bununla birlikte bireyler ilk eğitimi aileden almaktadırlar. Ailede çocuğa verilen eğitim ya da kazandırılması istenen davranışların çoğunlukla o toplumun değerleri olduğu söylenebilir. Dolayısıyla değer eğitiminin aileden başlayıp okul ortamında devam eden bir süreç olduğu söylenebilir.

Değerler eğitimi yeni bir akademik çalışma ve uygulama alanı gibi görülse de ilk çağlardan itibaren eğitimin içinde formal ya da informal olarak yer almıştır (Türk, 2009). Değerler eğitimi ortaya atıldığı günden bu yana sosyal bilimler alanında merkezi bir kavram olmuştur (Schwartz, 2006). Değerlerle bağlantısı en çok vurgulanan kavramlar; inanç ve eğilimler, normatif standartlar ve amaçlardır (Dilmaç, Bozgeyikli ve Çıkılı, 2008). Değerle ilgili yapılan, kabul edilen tek bir tanıma ulaşmak yerine birtakım tanımlara yer vermek daha işlevsel olacaktır. Değer, inançlarla (Fidan, 2009), toplumun devamını sağlayan unsurlarla (Yaman, Taflan ve Çolak, 2009), felsefi duruşla (Durmuş, Bıçak ve Çakır, 2008) ve sosyal rollerle (Sarı, 2005) bağdaştırılabilir.

Her toplum için farklı değerler olduğundan dolayı değerleri belli bir kalıba koymak oldukça zordur. Buna rağmen farklı araştırmacılar tarafından çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflamalar arasında en makbul görülenleri Springer, Schwartz ve Rokeach tarafından yapılmıştır. Schwartz, değerleri sınıflandırmada daha detaylı bir alan kullanmayı tercih etmiştir. Schwartz, sınıflandırmasında on farklı boyutta değerlerden bahsetmiştir. Her bir değer grubu için de çeşitli değer beklentileri oluşturmuştur (Akbaş, 2004). Psikoloji alanının yanı sıra, konuyla ilgili felsefi ve dinsel konulardan da yararlanan Schwartz, belirlediği 57 değeri güdüsel yönden farklı on temel tipe ayırmıştır (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı 2000). Tüm kültürlerde insanların değerlerini tanımak amaçlı yapılan bu teori, saptanan on değer arasındaki dinamik bir ilişkinin yapısını belirler (Puurko, Schwartz, Davidov, 2011; Schwartz, 2006; Bilsky, Schwartz, 1994 ). Bu yapı değer önceliklerinin sistemlerini diğer değişkenlerle ilişkilendirmeye izin verir (Schwartz, 1994).

**Tablo 1:** Schwartz değer listesindeki değerlerin birey düzeyi güdüsel tipleri

Açıklama	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim veya kontrol gücü.	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görünümü koruyabilmek [İnsanlar tarafından benimsenmek] <sup>a</sup>
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, [zeki olmak]
Hazcılık (hedonizm): Bireysel zevke ve hazza yönelim	Zevk, hayattan tat almak
Uyarılma (stimulation): Heyecan, hayata meydan okuma ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Öz yönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak [Kendine saygısı olmak]
Evrenselcilik (Universalism): Anlayışlı, takdir edici ve hoşgörülü olma, insanların ve tabiatın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, barış içinde bir dünya istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak, [İç uyum]
İyilikseverlik (benevolence): Kişisel temas içinde bulunulan kimselerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, [Gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat]
Geleneksellik (tradition): kültürel ya da dinsel töre, fikirlere saygı ve bağlılık	Alçak gönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak, [Dünyevi işlerden el-ayak çekmek]
Uyma (conformity): başkalarına zarar verme ya da kırma-yaralama gibi fiillere elverişli dürtü ve eğilimlerin sınırlanması	Kibar olmak, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek
Güvenlik (security): Toplumun, var olan ilişkilerin ve bireyin kendisinin güvenliği, huzur ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek [bağlılık duygusu, sağlıklı olmak].

Not: kültürel arası karşılaştırmalarda tutarlı sonuçlar vermediği belirlenen değerleri parantez içinde verilmiştir (Schwartz, 1992, 1994).

Türkiye’de 2005 eğitim programı kapsamında değerler öğretimi daha sistematik bir halde verilmeye başlanmıştır. Yiğittir’e (2012) göre ilköğretim dersleri öğretim programlarında, öğrencilere doğrudan verilmesi amaçlanan değerlerin belirlenmiş olması, değer eğitiminin öneminin anlaşılmasına önemli katkı sağlamaktadır. MEB tarafından okullara gönderilen yönergelerde her ay bir değer belirlenip bu değerle ilgili resim yapılması, kompozisyon, şiir ve mektup yazılması istenmektedir. MEB (2005) programı değerlerin özelliklerini şu şekilde vurgulamaktadır.

1. Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici kavramlardır.

2. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan genel ölçütlerdir.

3. Sadece bilinç değil, duygu ve heyecanları da kapsayan yargılardır.

4. Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışlara yön veren güdülerdir.

5. Değerlerin normlardan temel farkı, normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır.

Değerlerin bu denli önemli olması ve eğitimin olmazsa olmazlarından olmasından dolayı değerlerin öğrenilmesi, içselleştirilmesi ve davranışa dönüştürülmesi süreci başlı başına eğitimin konusu olmaktadır (MEB, 2011).

Literatüre bakıldığında, öğretmenlerin sahip olduğu değer kavramları (Balcı ve Yelken, 2010; Fidan,2009; Can, 2008) ve müfredatta değerlere yer verilme düzeyi (Çengelci, 2010; Keskin, 2008; Koç, 2007) ile ilgili fazlaca çalışma olduğu görülmektedir. Öğrencilerin sahip olduğu değerleri sınavan çalışmaların (Samur, 2011;Ural ve Sağlam, 2011) çok az olduğu görülmektedir. Bu nedenle özellikle ortaokul öğrencilerinin değer eğitimiyle ilgili görüşleri önem taşımaktadır. Bunlardan dolayı ortaokul öğrencilerin sahip oldukları değerlerin anlaşılması ve betimlemesi önemlidir. Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerin sahip oldukları değerlerin onların cinsiyetleri, sınıf düzeyleri, anne-baba eğitim durumları ve aile gelir durumları değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını saptamaktır.

## YÖNTEM

### Araştırma Modeli Ve Grubu

Tarama modelinde desenlenen bu çalışma 2012 - 2013 öğretim yılında Konya’da bulunan iki farklı ortaokulda öğrenimine devam eden 700 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunun demografik özellikleri Tablo 2’de verilmiştir.

**Tablo 2:** Öğrencilerin demografik özellikleri

Değişkenler	Alt Kategoriler	n	%
Cinsiyet	Erkek	354	50,57
	Kız	346	49,43
Sınıf Düzeyi	5. Sınıf	152	21,71
	6. Sınıf	207	29,57
	7. Sınıf	164	23,42
	8. Sınıf	177	25,28
	Toplam	700	100

Araştırma grubunun %50,57’sini erkek öğrenciler, %49,43 ise kız öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan ortaokul öğrencilerinin %21,71’i 5.sınıf, %29,57’si 6.sınıf, %23,42’si 7.sınıf ve %25,28’i 8.sınıfa devam etmektedir.

### Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğrencilerin kişisel bilgileri için kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Öğrencilerin yaşamlarındaki değer tercihlerini ölçmek için ise, Schwartz Değerler Listesi kullanılmıştır.

### Schwartz Değerler Listesi (SDL)

Schwartz Değerler Listesi (SDL) 57 değerden oluşmaktadır (Schwartz, 1992). Katılımcılar toplam 57 değeri ve yanlarında parantez içinde verilmiş olan açıklamaları okuduktan sonra, her birini kendi hayatlarını yönlendiren bir ilke olması açısından taşıdıkları öneme göre 1 (ilkelerime ters düşer) ile 7 (en üst düzeyde önemlidir) arasında değişen bir ölçek üzerinde değerlendirme yapmışlardır. Toplam elli yedi değer ise 10 alt boyutta gruplandırılmıştır. Bu alt boyutlar; güç, başarı, hazcılık, uyarılma, özdenetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum, güvenlik olarak

sıralanmaktadır. Kuşdil ve Kağıtcıbaşı (2000), tarafından yapılan çalışmada ana boyut ve değer tipleri ile her bir değer tipi içerisinde yer alan değerlerle ilgili olarak kullanılan Türkçe adlandırmalar esas alınmış olup değer boyutlarına ilişkin güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Değer boyutları için güvenilirlik katsayıları 0.51-0.77, arasında değişmektedir. Bu çalışmada ise güvenilirlik katsayıları 0.46-0.78 arasında tespit edilmiştir.

### **Verilerin Analizi**

Parametrik testler için önkoşul varsayımlar test edilmiş ve verilerin uygun olduğu görülmüştür. Cinsiyete göre değer boyutları puanları arasında farkın olup olmadığı t testi ile; öğrencilerin sınıf düzeyleri, anne-baba eğitim durumları ve aile gelir durumları değişkenlerine göre değer boyutları puanları arasında farklılaşmanın olup olmadığını test etmek için, Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Anlamlı fark bulunan gruplar için, bu anlamlılığının hangi gruplar arasından olduğunu test etmek amacıyla Tukey tekniği uygulanmıştır.

### **BULGULAR**

Bu bölümde, çalışmanın amaçlarına ilişkin yapılan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Öğrencilerin cinsiyet değişkenlerine göre değer boyutları puan ortalamaları arasındaki fark t testi ile yoklanmış ve sonuçlar aşağıdaki tablo 3'te gösterilmiştir.

**Tablo 3:** Ortaokul öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre değer boyutlarına ilişkin t testi sonuçları

İnsani Değer Boyutları	Cinsiyet	n	X	ss	t	p
Başarı	Erkek	354	23,11	4,44	2,45	0,041*
	Kız	346	23,73	3,65		
İyilikseverlik	Erkek	354	30,46	5,19	-2,37	0,018*
	Kız	346	31,30	4,14		
Evrensellik	Erkek	354	46,90	8,86	-2,38	0,000*
	Kız	346	48,93	6,41		
Özyönelim	Erkek	354	64,81	10,38	-3,47	0,018*
	Kız	346	66,50	8,42		
Güç	Erkek	354	35,60	8,78	-2,37	0,311
	Kız	346	34,93	8,57		
Hazcılık	Erkek	354	16,91	4,19	1,01	0,213
	Kız	346	17,27	3,45		
Geleneksellik	Erkek	354	33,53	6,55	-1,24	0,613
	Kız	346	33,29	6,37		
Güvenlik	Erkek	354	24,56	3,73	0,50	0,042*
	Kız	346	25,10	3,22		
Uyarılım	Erkek	354	16,67	4,25	-2,04	0,988
	Kız	346	16,67	3,84		
Uyma	Erkek	354	35,74	6,28	0,01	0,009*
	Kız	346	36,91	5,44		

\*p&lt;0.05

Tablo 3 incelendiğinde yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında cinsiyet değişkenine bağlı olarak öğrencilerin tercih ettikleri değerler bazı boyutlarda farklılaşma göstermektedir. Kız öğrencilerin güç, hazcılık, geleneksellik ve uyarılım boyutları dışındaki diğer boyutlarda puan ortalaması erkek öğrencilerin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde yüksektir. Diğer boyutlarda ise puan ortalamaları cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

Sınıf düzeyi değişkenine göre öğrencilerin değer tercihleri boyutlarının puan ortalamaları arasında fark olup olmadığı varyans analizi ile test edilmiştir. İlk olarak varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Varyansların homojenliği testi yapıldığında sınıf düzeyi değişkeninin varyans dağılımının homojen olduğu bulunmuştur ( $p>0,05$ ). Anlamlı fark çıkan gruplarda farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonuçları tablo 4'te verilmiştir.

**Tablo 4:** Ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkenine göre değer boyutları puanlarının farklılaşmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Değerler	Sınıf Düzeyi	n	X	ss	F	p	Tukey
Başarı	5	152	24,26	3,4	7,47	0,000*	5-8 5-7
	6	207	23,95	3,75			
	7	164	23,04	3,9			
	8	177	22,42	4,85			
İyilikseverlik	5	152	31,3	4,7	5,19	0,001*	6-7 6-8
	6	207	31,7	3,99			
	7	164	30,41	4,73			
	8	177	29,99	5,3			
Evrensellik	5	152	49,15	8,48	4,26	0,005*	5-8 6-8
	6	207	48,72	7,08			
	7	164	47,03	7,58			
	8	177	46,67	8			
Özyönelim	5	152	66,65	10,85	4,03	0,007*	6-8
	6	207	66,99	8,08			
	7	164	64,53	9,06			
	8	177	64,25	9,9			
Güç	5	152	35,49	8,17	3,05	0,028*	6-7
	6	207	36,19	7,6			
	7	164	33,56	9,8			
	8	177	35,59	9,02			
Hazırlık	5	152	17,26	3,79	4,62	0,003*	6-7
	6	207	17,74	3,3			
	7	164	16,29	4,13			
	8	177	16,92	4,08			
Geleneksellik	5	152	34,09	5,97	4,13	0,006*	5-8 6-8
	6	207	34,3	6,45			
	7	164	32,91	6,04			
	8	177	32,25	7,05			
Güvenlik	5	152	25,45	3,4	5,65	0,001*	5-8 6-8
	6	207	25,24	3,29			
	7	164	24,54	3,37			
	8	177	24,09	3,79			
Uyarılım	5	152	16,56	4,12	.313	0,816	
	6	207	16,88	3,79			
	7	164	16,68	4,27			
	8	177	16,51	4,1			
Uyma	5	152	37,05	5,98	9,96	0,000*	5-8 6-8
	6	207	37,74	4,71			
	7	164	35,41	6,22			
	8	177	34,87	6,35			

\* p&lt;0,005

Tablo 4'ten anlaşılacağı gibi, öğrencilerin sınıf düzeyi değişkenine göre yapılan istatistiksel çözümler kapsamında, öğrencilerin değer tercihlerinde uyarılım boyutu hariç tüm boyutlarda anlamlı bir farklılaşma gözlenmiştir. Farklılaşma kaynağını betimlemek için Tukey testi yapılmıştır. Bu sonuca göre 8.sınıf öğrencilerin puan ortalaması başarı, evrensellik, iyilikseverlik, özyönelim, geleneksellik ve güvenlik boyutunda; 5. 6. ve 7.sınıf öğrencilerinin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde düşüktür. Güç ve hazcılık boyutunda 6.sınıf öğrencilerinin puan ortalaması, 7.sınıf öğrencilerinin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Uyma boyutunda ise 8.sınıf öğrencilerinin puan ortalaması, hem 5. hem de 6.sınıfların puan ortalamasından anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Anne eğitim düzeyi değişkenine göre öğrencilerin değer tercihleri boyutlarının puan ortalamaları arasında fark olup olmadığı varyans analizi ile test edilmiştir. İlk olarak varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Varyansların homojenliği testi yapıldığında, anne eğitim düzeyi değişkeninin varyans dağılımının homojen olduğu bulunmuştur ( $p>0,05$ ). Anlamlı fark çıkan gruplarda farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5'te görüldüğü gibi, öğrencilerin anne eğitim düzeyi değişkenine göre yapılan istatistiksel çözümler kapsamında, öğrencilerin değer tercihlerinde özyönelim, geleneksellik ve uyma boyutlarında anlamlı bir farklılaşma gözlenmiştir. Farklılaşma kaynağını betimlemek için Tukey testi yapılmıştır. Bu sonuca göre annesi ilköğretim mezunu olan öğrencilerin puan ortalaması özyönelim ve uyma boyutunda, annesi lisans ve ortaöğretim mezunu olan öğrencilerin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde düşüktür. Bununla birlikte geleneksellik boyutunda, annesi ortaöğretim mezunu olan öğrencilerin puan ortalaması, annesi hem lisans mezunu hem de ilköğretim mezunu olan öğrencilerden anlamlı bir şekilde yüksektir.

**Tablo 5:** Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre değer boyutları puanlarının farklılaşmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Değerler	Anne Eğitim Düzeyi	n	X	ss	F	p	Tukey
Başarı	Lisans	341	23,41	4,07	0,17	0,841	
	Ortaöğretim	152	23,57	3,81			
	İlköğretim	207	23,32	4,28			
İyilikseverlik	Lisans	341	30,76	4,84	1,25	0,286	
	Ortaöğretim	152	31,41	4,19			
	İlköğretim	207	30,68	4,86			
Evrensellik	Lisans	341	47,87	7,85	1,31	0,270	
	Ortaöğretim	152	48,71	7,139			
	İlköğretim	207	47,36	8,19			
Özyönelim	Lisans	341	66,31	8,83	3,27	0,038*	1-3
	Ortaöğretim	152	66,07	8,92			
	İlköğretim	207	64,24	10,75			
Güç	Lisans	341	34,96	8,82	0,64	0,524	
	Ortaöğretim	152	35,92	8,29			
	İlköğretim	207	35,3	8,74			
Hazcılık	Lisans	341	17,1	3,72	0,07	0,930	
	Ortaöğretim	152	16,99	4,11			
	İlköğretim	207	17,14	3,86			
Geleneksellik	Lisans	341	33,15	6,56	4,58	0,011*	2-1 2-3
	Ortaöğretim	152	34,78	6,13			
	İlköğretim	207	32,83	6,42			
Güvenlik	Lisans	341	24,8	3,47	2,84	0,059	
	Ortaöğretim	152	25,37	3,25			
	İlköğretim	207	24,48	3,69			
Uyarılım	Lisans	341	16,35	4,1	2,21	0,110	
	Ortaöğretim	152	17,11	4,31			
	İlköğretim	207	16,87	3,74			
Uyma	Lisans	341	36,03	6,16	3,25	0,039*	2-1
	Ortaöğretim	152	37,4	4,63			
	İlköğretim	207	36,00	6,24			

Baba eğitim düzeyi değişkenine göre öğrencilerin değer tercihleri boyutlarının puan ortalamaları arasında fark olup olmadığı varyans analizi ile test edilmiştir. İlk olarak varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Varyansların homojenliği testi yapıldığında baba eğitim düzeyi değişkeninin varyans dağılımının homojen olduğu bulunmuştur ( $p>0,05$ ). Anlamlı fark çıkan gruplarda farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

**Tablo 6:** Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeyi değişkenine göre değer boyutları puanlarının farklılaşmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Değerler	Baba Eğitim Durumu	n	X	ss	F	p	Tukey
Başarı	Lisans	504	23,45	3,82	2,73	0,066	
	Ortaöğretim	115	23,89	4,66			
	İlköğretim	81	22,53	4,61			
İyilikseverlik	Lisans	504	30,80	4,69	0,22	0,802	
	Ortaöğretim	115	31,07	4,88			
	İlköğretim	81	31,06	4,70			
Evrensellik	Lisans	504	47,95	7,84	0,91	0,402	
	Ortaöğretim	115	48,38	6,83			
	İlköğretim	81	46,88	8,86			
Özyönelim	Lisans	504	65,86	9,24	4,01	0,018*	1-3
	Ortaöğretim	115	66,62	9,04			
	İlköğretim	81	62,96	11,14			
Güç	Lisans	504	34,95	8,80	3,1	0,046*	2-1
	Ortaöğretim	115	37,10	7,85			
	İlköğretim	81	34,69	8,81			
Hazcılık	Lisans	504	17,03	3,77	0,57	0,563	
	Ortaöğretim	115	17,44	3,85			
	İlköğretim	81	16,97	4,25			
Geleneksellik	Lisans	504	33,49	6,42	0,67	0,510	
	Ortaöğretim	115	33,61	6,17			
	İlköğretim	81	32,64	7,13			
Güvenlik	Lisans	504	24,83	3,45	5,4	0,005*	2-3 2-1
	Ortaöğretim	115	25,51	2,92			
	İlköğretim	81	23,85	4,27			
Uyarılım	Lisans	504	16,45	4,17	3,91	0,020*	2-1
	Ortaöğretim	115	17,62	3,44			
	İlköğretim	81	16,67	3,96			
Uyma	Lisans	504	36,32	5,85	3,02	0,041*	2-3
	Ortaöğretim	115	37,20	4,96			
	İlköğretim	81	35,03	7,17			

Tablo 6 incelendiğinde, ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeyi değişkenine göre yapılan istatistiksel çözümler kapsamında, öğrencilerin değer tercihlerinde özyönelim, güç, güvenlik, uyarılım ve uyma boyutlarında anlamlı bir farklılaşma gözlenmiştir. Farklılaşma kaynağını betimlemek için Tukey testi yapılmıştır. Bu sonuca göre babası ilköğretim mezunu olan öğrencilerin puan ortalaması özyönelim, güç, güvenlik ve uyma boyutlarında, babası lisans ve ortaöğretim mezunu olan öğrencilerin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde düşüktür. Bununla birlikte uyarılım boyutunda ise babası lisans mezunu olan öğrencilerin puan ortalamasının, babası ortaöğretim mezunu olan öğrencilere kıyasla anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmektedir.

Gelir durumu değişkenine göre öğrencilerin değer tercihleri boyutlarının puan ortalamaları arasında fark olup olmadığı Varyans analizi ile test edilmiştir. Anlamlı fark çıkan gruplarda farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonuçları tablo 7’de verilmiştir.

**Tablo 7:** Ortaokul öğrencilerinin gelir durumu değişkenine göre değer boyutları puanlarının farklılaşmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Değerler	Gelir Durumu	n	X	ss	F	p	Tukey
Başarı	0-2000 TL	67	24,13	3,41	0,81	0,488	
	2001-5000 TL	290	23,39	4,15			
	5001-10000 TL	245	23,26	4,05			
	10000 TL ve Üstü	98	23,41	4,35			
İyilikseverlik	0-2000 TL	67	31,22	5,16	0,85	0,466	
	2001-5000 TL	290	31,01	4,56			
	5001-10000 TL	245	30,50	4,87			
	10000 TL ve Üstü	98	31,19	4,48			
Evrensellik	0-2000 TL	67	49,37	6,34	2,38	0,068	
	2001-5000 TL	290	48,36	7,36			
	5001-10000 TL	245	46,80	8,50			
	10000 TL ve Üstü	98	48,27	7,96			
Özyönelim	0-2000 TL	67	66,07	9,34	0,54	0,650	
	2001-5000 TL	290	66,03	8,90			
	5001-10000 TL	245	65,03	10,07			
	10000 TL ve Üstü	98	65,78	9,84			
Güç	0-2000 TL	67	34,83	9,51	6,04	0,000*	4-1
	2001-5000 TL	290	34,55	8,63			
	5001-10000 TL	245	34,88	8,88			
	10000 TL ve Üstü	98	38,68	6,87			
Hazcılık	0-2000 TL	67	16,59	4,50	1,13	0,333	
	2001-5000 TL	290	17,05	3,88			
	5001-10000 TL	245	17,04	3,50			
	10000 TL ve Üstü	98	17,67	4,07			
Geleneksellik	0-2000 TL	67	34,34	6,73	2,74	0,042*	2-3
	2001-5000 TL	290	33,92	5,98			
	5001-10000 TL	245	32,49	6,89			
	10000 TL ve Üstü	98	33,58	6,35			
Güvenlik	0-2000 TL	67	25,13	3,55	0,33	0,804	
	2001-5000 TL	290	24,79	3,31			
	5001-10000 TL	245	24,73	3,78			
	10000 TL ve Üstü	98	25,01	3,32			
Uyarılım	0-2000 TL	67	16,46	4,30	2,98	0,031*	4-3
	2001-5000 TL	290	16,93	3,81			
	5001-10000 TL	245	16,13	4,38			
	10000 TL ve Üstü	98	17,39	3,55			
Uyma	0-2000 TL	67	37,05	5,25	0,93	0,425	
	2001-5000 TL	290	36,35	5,62			
	5001-10000 TL	245	35,90	6,42			
	10000 TL ve Üstü	98	36,75	5,81			

Tablo 7 incelendiğinde, öğrencilerin gelir durumu değişkenine göre yapılan istatistiksel çözümler kapsamında, öğrencilerin değer tercihlerinde evrensellik, güç, geleneksellik ve uyarılım boyutlarında anlamlı bir farklılaşma gözlenmiştir. Farklılaşma kaynağını betimlemek için Tukey testi yapılmıştır. Bu sonuca göre güç boyutunda gelir durumu 10000 TL ve üstü olan öğrencilerin puan ortalamasının, gelir durumu 0-2000 TL olan öğrencilerden anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmektedir. Gelir durumu 2001-5000 TL arasında olan öğrencilerin gelir durumu 5001-10000 TL arasında değişen öğrencilere göre daha geleneksel olduğu görülmektedir. Uyarılım boyutunda ise gelir durumu 10000 TL ve üstü olan öğrencilerin puan ortalamasının gelir durumu 5001-10000 TL olan öğrencilere kıyasla anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir.

## SONUÇ ve TARTIŞMA

Ortaokul öğrencilerinin değer tercihlerinin incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular ışığında aşağıda tartışma süreci gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın birinci bulgusu, kız öğrencilerin başarı, iyilikseverlik, evrensellik, özyönelim, güvenlik ve uyma alt boyutlarında puan ortalamaları erkek öğrencilere kıyasla anlamlı bir şekilde bulunmuştur. Ortaokul öğrencilerinin diğer değer alt boyutlarında puan ortalamaları arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Bu sonuca göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla başarı, iyilikseverlik, evrensellik, özyönelim, güvenlik ve uyma değerlerini tercih ettikleri söylenebilir. Bu durumun kız öğrencilerin lehine çıkmasının nedeni Türk toplumunda kız çocukların ebeveynleri tarafında daha koruyucu bir şekilde yetiştirilmelerine bağlanabilir. Bu konuda Schwartz (1996), bireyin yetişme tarzının değer yargılarını etkilediğini belirtmiştir. Aynı konuda Shaw, (2005) ise coğrafi konum ve toplumun yapısının eğitim üzerindeki etkililiğinin göz ardı edilemez olduğunu belirtmiştir. Dilmaç, Bozgeyik ve Çıkılı (2008)'nin, öğretmen adaylarının değer algıları isimli çalışmalarında evrensellik, özyönelim ve güç değerleri açısından cinsiyetler arası tespit ettikleri anlamlı farklılık erkek öğretmen adayları lehine olmuştur. Bu bulgu, araştırmanın söz konusu bulgusunu desteklememekle birlikte, Yılmaz (2009), Başçıftçı, Yanpınar ve Ergül (2012) tarafından yapılan, öğretmenlerin değer tercihleri isimli çalışmada, kadın öğretmenlerin evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik boyutlarının puan ortalaması erkek öğretmenlerin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur. Yine Memiş ve Gedik (2010) öğretmen adaylarına yönelik çalışmalarında hazcılık alt boyutunda kadın öğretmen adayları lehine anlamlı farklılık bulmuştur. Bu

bulgular, araştırmanın bulgusunu destekler niteliktedir. Kız öğrencilerde bu değerlerin yüksek çıkmasının ailenin ve çevrenin beklentilerinden kaynaklandığı söylenebilir. Kadınların bu özellikleri onlarda bağışlayıcı olmak, sadık olmak, itaatkâr olmak, kibar olmak, toplumsal düzen gibi değerleri kapsayan evrensellik, iyilikseverlik, uyma ve güvenlik değer boyutların erkeklere göre daha fazla tercih etmelerini sağlayabilir (Yılmaz, 2009).

Çalışmanın ikinci bulgusu, ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeyleri bakımından sahip oldukları değerlere yönelik ortalama puanlara bakıldığında, başarı alt boyutunda 5.sınıflar lehine, iyilikseverlik, hazcılık, özyönelim ve güç değerlerinde 6.sınıflar lehine, geleneksellik, uyma ve güvenlik değerlerinde hem 5 hem de 6.sınıflar lehine ortalamalar anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur. Çalışmanın bu bulgusunda dikkat çeken sonuç 8.sınıf öğrencilerinin değer yönelimlerinin diğer sınıflar bazında düşük çıkmasıdır. Bu durum 8.sınıf öğrencilerin ergenlik döneminde olmasıyla bağdaştırılabilir. Bu değerlerin, hem öğrencilerin hayatında hem de toplum hayatında etkili olmasından dolayı değerler eğitime önem verilmesi gerekir (Yiğittir, 2012). Okullarda kaliteli öğretimle değer arasında güçlü bir bağ vardır (Clement, 2009). Dilmaç, Deniz ve Deniz (2009), tarafından üniversite öğrencilerine yönelik yaptığı çalışmalarında, özdenetim, evrensellik ve yardımseverlik alt boyutlarında sınıf değişkenine bağlı olarak en yüksek puan ortalaması üçüncü sınıfların, en düşük puan ise birinci sınıflarda bulunmuştur. Bu bulgu çalışmanın bulgusuyla örtüşmemektedir. Yine Ural ve Sağlam (2011), tarafında ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerine yönelik çalışmasında sınıf değişkeni düzeyinde anlamlı bir fark bulmamıştır. Yine Yiğittir ve Öcal (2010)'ın ilköğretim öğrencilerine yönelik değer yönelimlerinin belirlenmesi amacıyla yaptıkları çalışmada, öğrencilerin en fazla tercih etikleri değerlerin sırasıyla çevre temizliği, saygı, güzel söz ve davranış, dürüstlük, çalışkanlık, çevre duyarlılığı, yardımseverlik, iyi insan olma, hoşgörü, doğa sevgisi, temizlik, sevgi ve güvenilirlik olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın üçüncü ve dördüncü bulgusu, ebeveyn eğitim durumuna göre ortaokul öğrencilerinin değer yönelimlerini belirlemektir. Anne eğitim düzeyine göre, annesi ilköğretim mezunu olan öğrencilerin puan ortalaması özyönelim ve uyma boyutunda, annesi lisans ve ortaöğretim mezunu olan öğrencilerin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde düşük çıkmıştır. Bununla birlikte geleneksellik boyutunda annesi ortaöğretim mezunu olan öğrencilerin puan ortalaması, annesi lisans mezunu olan öğrencilerden anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur. Bu sonuca göre anne eğitim düzeyinin öğrencilerin değer yönelimlerine yön verdiği

görülmektedir. Babası ilköğretim mezunu olan öğrencilerin puan ortalaması özyönelim, güç, güvenlik ve uyuma boyutlarında, babası lisans ve ortaöğretim mezunu olan öğrencilerin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde düşük çıkmıştır. Bununla birlikte uyarılım boyutunda ise babası lisans mezunu olan öğrencilerin puan ortalaması, babası ortaöğretim mezunu olan öğrencilere kıyasla anlamlı bir şekilde daha düşük çıkmıştır. Ural ve Sağlam (2011), tarafından yapılan çalışmada annesi ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerin değer tutumları, annesi okuma yazma bilmeyen öğrencilere göre anlamlı bir şekilde yüksek çıkmıştır. Bununla birlikte yine bu çalışmada baba eğitim düzeyine ilişkin öğrencilerin değer tutumları farklılaşmamıştır. Bulut (2012), Coşkun ve Yıldırım (2009), tarafından üniversite öğrencilerine yönelik yapılan çalışmada, anne eğitim düzeyi ile baba eğitim düzeyinin öğrencilerin değer eğilimlerini anlamlı düzeyde etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Yiğit ve Dilmaç (2011)'in çalışmasında ise saygı alt boyutunda ilköğretim mezunu olan annelerin puan ortalamaları, ortaöğretim mezunu olan annelerin puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur. Dürüslük alt boyutunda da, ilköğretim mezunu olan annelerin puan ortalamaları, üniversite mezunu olan annelerin puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur.

Araştırmanın beşinci bulgusu ise aile gelir durumuna göre ortaokul öğrencilerinin değer tercihleri güç, geleneksellik ve uyarılım boyutlarında anlamlı bir farklılaşma gözlenmesidir. Bu sonuca göre ortaokul öğrencilerinin sosyo ekonomik düzeyi yükseldikçe değer yönelimlerinde düşme olduğu gözlenmiştir. Ural ve Sağlam (2011)'in çalışmasında elde edilen sonuca göre ebeveyn iş durumuna göre öğrencilerin değer algılarında herhangi farklılaşma olmamıştır. Ortaokul öğrencilerinin değer yönelimleri bu çalışmada ele alınmıştır. Çalışmada ortaokul öğrencilerinin değer yönelimlerinin sınıf düzeyi, cinsiyet durumu, ebeveyn eğitim durumu ve aile gelir durumuna göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

## KAYNAKLAR

- Akbaş, O. 2004. *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının II. kademedeki gerçekteşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Balcı, F.A.ve Yelken,T.Y.2010. İlköğretim öğretmenlerinin “değer” kavramına yükledikleri anlamlar, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39: 81-90.

- Başçıftçı, F., Yanpınar, O. ve Ergül, M. 2012. Öğretmen adaylarının değer yargılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi: Selçuk Üniversitesi Örneği, *Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Dergisi*, 3,4,1-13.
- Büyüköztürk, Ş. 2009. *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*, Pegem Akademi, Ankara.
- Bilsky, W., and Schwartz, S. H. 1994. Values and personality. *European journal of personality*, 8,163- 181.
- Bulut, S. 2012. *Atasözlerinin değerler eğitimindeki yeri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Can, Ö.2008. *Dördüncü ve besinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çengelci, T. 2010. *İlköğretim 5.sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Clement, N. 2009. *Values education and quality teaching*, Springer Science Business Media, Australia.
- Çoşkun, Y. ve Yıldırım, A.2009. Üniversite öğrencilerinin değer düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:V1,(I), 311-328.
- Dilmaç B., Deniz M.ve Deniz, M. E.2009. Üniversite öğrencilerinin öz-anlayışlıları ile değer tercihlerinin incelenmesi, *Değerler Eğitimi Dergisi* 7, (18), 9-24.
- Dilmaç, B., Bozgeyikli, H. V e Çıkılı, Y. 2008. Öğretmen adaylarının değer algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6, (16), 69-91.
- Durmuş, S., Bıçak, B.ve Çakır, S. 2008). Fen ve teknoloji, matematik ve sınıf öğretmenlerinin sahip oldukları matematik ve matematik eğitimi değerlerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6, (16), 93-112.

- Fidan, N. K. 2009. Öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşleri, *Kuramsal Eğitimbilim*, 2, (2), 1-18.
- Keskin, Y. 2008. *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Koç, K.2007. *İlköğretim 7. sınıflarda okutulan vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinde öğrenciye kazandırılması amaçlanan evrensel değerlere ilişkin tutumlar üzerinde öğretim sürecinin etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Kuşdil, M.E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. 2000. Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve schwartz değer kuramı, *Türk Psikoloji Dergisi*, 15,(45), 59-76.
- MEB 2011a. *Sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitabı 6-7.sınıf*. Ankara, Milli Eğitim Yayınevi, Ankara.
- MEB 2005b. *Sosyal bilgiler öğretimi program kılavuz kitabı 6-7.Sınıf*. Ankara, Milli Eğitim Yayınevi, Ankara.
- Memiş, A.ve Gedik, E.G.2010. Sınıf öğretmenlerinin değer yönelimleri, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8, (20), 123-145.
- Senemoğlu, N. 2011.*Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*, Pegem Akademi, Ankara.
- Piurko, Y; Schwartz, S, H and Davidov, E. 2011. Basic personal values and the meaning of left-right political orientations in 20 countries, *University of Zurich Zurich Open Repository And Archive*, 1-40.
- Samur, A.Ö. 2011. *Değerler eğitimi programının 6 yaş çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerine etkisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sarı, E. 2005. Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun eğitim fakültesi örneği, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (10), 73-88.
- Schwartz, S. H. 2006. Les valeurs de base de la personne: théorie, mesures et applications [basic human values: *Theory, Measurement, And Applications*]. *Revue Française De Sociologie*, 42, 249-288.
- Schwartz, S. (1994). Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.

- Schwartz, S. 1992. The psychology of values. *The Ontario Symposium*, 8, 119-144.
- Shaw, G. 2005. Mapping the terrain – values education and geography, interaction (*Journal Of Geography Teachers' Association of Victoria*), Volume 33 Number 3.
- Türk, İ. 2009. *Değerler eğitiminde saygı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ural, S., N. ve Sağlam, H., İ. 2011. İlköğretim öğrencilerinin demokratik tutum düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9,(22), 161-180.
- Yaman, H., Taflan, S. ve Çolak, S. 2009. İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7, (18), 107-120.
- Yiğittir, S. ve Öcal, A. 2010. İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 24, 407-416.
- Yiğit, R. ve Dilmaç, B. 2011. Ortaöğretimde öğrencilerinin sahip oldukları insani değerler ile akademik erteleme davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 1-20.
- Yiğittir, S. 2012. İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin değer yönelimlerinin Rokeach ve Schwartz değer sınıflandırmasına göre değerlendirilmesi, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 1-15.
- Yılmaz, E. 2009. Öğretmenlerin değer tercihlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Değerler Eğitimi Dergisi Cilt 7*, (17), 109-128.

Başvuru: 10.05.2013

Yayına Kabul: 26.12.2013